

ПАТРІАРХ УКРАЇНСЬКОГО СЛОВ'ЯНОЗНАВСТВА (до 80-річчя професора Володимира Чорнія)

Патріархові українського слов'янознавства, професорові кафедри історії країн Центральної та Східної Європи Львівського національного університету імені Івана Франка Володимиру Чорнію цього року виповнюється 80 років. Більше шістьдесяти років його життя пов'язане з рідним університетом. Тут він навчався на історичному факультеті (1948–1953) та в аспірантурі (1953–1956). Тут розпочав свою педагогічну діяльність у 1956 р. Така відданість своїй Alma mater багато що говорить про ювіляра.

Володимир Чорній народився 15 липня 1931 р. у селі Киданів Бучацького району Тернопільської області у сім'ї сільського ремісника-тесляра. По закінченні у рідному селі п'ятикласної школи, 1943 р. був прийнятий до другого класу Чортківської гімназії, а навесні 1944 р., з огляду на умови воєнного часу, перейшов до Станіславівської гімназії. Після річної перерви з 1945 р. продовжив навчатися у Бучацькій середній школі №2, яку закінчив 1948 р.

У шкільні роки багато читав, переважно художні твори, через які прийшло захоплення історією, тому й обрав історичний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка, де вчився в основному на "відмінно". На третьому курсі потрапив на спеціалізацію з історії західних і південних слов'ян, викладачі якої привили йому смак до наукової роботи. Впродовж кількох років був старостою студентського наукового гуртка. В.Чорній виступав з доповідями на наукових конференціях, а 1952 р. опублікував свою першу наукову розвідку, за яку його було нагороджено Грамотою Міністерства вищої освіти СРСР. Закінчивши університет, він отримав диплом з відзнакою, після цього успішно склав вступні іспити і був прийнятий до аспірантури при новоствореній Кафедрі історії південних і західних слов'ян, яку тоді очолював улюбленець студентів професор Дмитро Похилевич. Творча атмосфера, що панувала в його оточенні, стимулювала аспіранта В.Чорнія до поглиблення знань та посилювала прагнення до наукових пошуків. Неабияку роль у цьому відіграло і спілкування з аспірантами різних факультетів, які складали своєрідний колектив (для них проводилися спільні заняття з деяких дисциплін), а також поступове зближення з тоді ще відносно молодими викладачами-славістами – Ярославом Кісем, Володимиром Борисом, Миколою Малярчуком та ін. У подальшому немаловажну роль у науковому зростанні В.Чорнія почало відігравати і родинне середовище, з огляду на те, що його дружина Дарія і старша дочка Леся – філологи, молодша дочка Наталя – музикант, а син Мирослав – історик, тобто усі з гуманітарною освітою. Відповідно до фахових зацікавлень родини впродовж десятиліть цілеспрямовано формувалася наукова бібліотека Чорніїв, яка налічує кілька тисяч томів. Відомо, що наявність під рукою необхідної книжки значно полегшує дослідницьку працю.

Наукові зацікавлення В.Чорнія сформувалися ще у студентські роки. Вони стосуються передусім болгарського національно-визвольного руху середини XIX ст. Темою дипломної роботи, а згодом й кандидатської дисертації В. Чорнія стала одна з переломних подій в історії Болгарії – Квітневе повстання 1876 р. Науковим керівником був знаний болгарист, доцент, а згодом професор Олександр Бейліс. То був непростий період для наукових досліджень, особливо з історії. Ретельно вивчивши фонди львівських бібліотек, де зберігалася значна кількість болгарських наукових видань, у тому числі документальних, які до нього рідко хто використовував, дослідник звернувся до архівних матеріалів. Але рядовому аспірантові тоді не можна було навіть мріяти про закордонне

відрядження до Болгарії. Тому довелося максимально опрацювати документи з російських архівів, зокрема Архіву зовнішньої політики Російської імперії та Військово-історичного архіву, в яких широко відображені антитурецькі рухи на Балканах. У результаті цих пошуків дисертантові вдалося розширити джерельну базу дослідження за рахунок російських дипломатичних та військово-розвідувальних документів і завдяки цьому ввести у науковий обіг невідомі або маловідомі факти, що стосуються Квітневого повстання. Зрештою, дисертація виросла у ґрунтовну монографію на 552 сторінки (в ті часи не було строгих обмежень обсягів дисертацій, хоча зазвичай кандидатські дисертації рідко перевищували 250 сторінок). Ця успішно захищена дисертація лягла в основу монографії В.Чорнія “Героическая эпопея болгарского народа. Апрельское восстание 1876 г.”, виданої видавництвом Львівського університету у 1976 р. у зв’язку зі 100-річним ювілеєм Квітневого повстання. Дослідження було високо оцінене українськими та зарубіжними фахівцями.

З 1956 р. Володимир Чорній став викладачем Кафедри історії південних та західних слов’ян (сьогодні історії країн Центральної та Східної Європи), на якій з невеликою перервою працює понині. У різний час він читав нормативні курси: історія південних та західних слов’ян, історія країн Центральної та Східної Європи, історія Болгарії, вступ до історії, а також спецкурси: історіографія південних і західних слов’ян, історія вітчизняного слов’янознавства, Болгарське національне відродження, етногенез болгар; продовжує вести наукові семінари, керувати дипломними та магістерськими роботами. Під керівництвом професора В.Чорнія захищено сім кандидатських дисертацій.

Зважаючи на сумлінне ставлення В.Чорнія до роботи, керівництво університету доручало йому важливі адміністративні посади: у 1959–1960 рр. він був помічником проректора з навчальної роботи, у 1964–1965 рр. – заступником декана загальнонаукового факультету Львівського університету. Так звана “хрущовська відлига” впровадила цікаву практику: до керівництва окремими структурними підрозділами партійного апарату почали призначати осіб, що добре зарекомендували себе на адміністративній роботі у тих чи інших ділянках народного господарства і культури. З огляду на певний досвід управління у вищій школі, у 1967 р. В.Чорній був призначений заступником завідувача відділу науки і навчальних закладів Львівського обкому КПУ. Одночасно за сумісництвом Володимир Чорній продовжував викладати в університеті. Партійним функціонером він так і не став. Вже через рік, у 1968 р., його призначили на вакантну посаду ректора Дрогобицького педагогічного інституту ім. І.Франка. Це була нелегка праця: весь час був повністю поглинутий керівництвом навчально-виховною роботою та господарськими справами, а для власних наукових досліджень залишалися хіба ночі. У міру можливостей новий ректор намагався запровадити в педінституті кращі надбання Львівського університету, особливо у науковій роботі. Певна частина педколективу інституту сприйняла призначення В.Чорнія насторожено. У 1972 р. в Україні почалася хвиля репресій проти дисидентів, посилювався тиск на викладачів вузів. В таких умовах висуванці хрущовського періоду в очах партійної влади не виглядали здатними забезпечити проведення нового курсу. На початку 1973 р. Володимир Чорній “добровільно” подав заяву на звільнення з займаної посади, яка була негайно задоволена.

У березні 1973 р. В. Чорній повернувся у Львівський державний університет. Тут він очолював кафедру історії південних та західних слов’ян (1973–1983, 1994–1997), був деканом історичного факультету (1973–1976 рр.), доцентом кафедри, а з 2004 р. – професором. Таким чином, за винятком п’яти років роботи в Дрогобицькому педінституті, В.Чорній усе своє трудове життя, а це понад півстоліття, віддав Львівському національному університету, який став для нього другим рідним домом.

Поряд з викладацькою роботою, яку В.Чорній не полишав навіть будучи адміністратором, він постійно займався дослідницькою працею. Головним об’єктом його наукових студій була і понині залишається історія Болгарії. З цієї проблематики він систематично виступав у наукових журналах та збірниках зі статтями, оглядами та рецензіями. Писав відповідні розділи до підручників, біографічні та тематичні довідки до енциклопедичних видань і, нарешті, як старійшина українських болгаристів, він уні-

чав свої напрацювання з болгаристики солідною синтетичною працею “Історія Болгарії”, яка вийшла друком 2007 р. Детальніше про болгаристичні студії В.Чорнія йдеться у статті Хр.Глушкова, опублікованій у цьому випуску “Проблем слов'янознавства”.

Будучи багаторічним відповідальним редактором наукового збірника “Проблеми слов'янознавства”, а з 1992 р. ще й директором Інституту славистики, Володимир Чорній приділяє багато уваги й іншим ділянкам слов'янознавства, передусім питанням історії та методології української славистики (це, зокрема, наукові розвідки “Історія української славистики (предмет, напрями та періодизація)”, “Праця Д.Дорошенка “Слов'янський світ”: українська візія слов'янства”, “Славистична спадщина Михайла Драй-Хмари”; “Львів як осередок слов'янознавства” та ін.).

Ще один напрям славистичних студій В.Чорнія стосується взаємовідносин України та українців зі слов'янським світом. Тут варто згадати статті “До генези слов'янської ідеї в Україні”, “Кирило-мефодіївське братство в контексті українського і слов'янського національного відродження”, “Нове слов'янофільство та українське питання в оцінці Михайла Грушевського”.

Окремі наукові розвідки В.Чорнія націлені на вивчення загальнослов'янської проблематики. Маємо на увазі “Слово про подвижників слов'янської культури святих Кирила і Мефодія”, “Юрій Венелін – будитель слов'янських народів”, “Слов'янський федералізм: розвіяні ілюзії чи втрачені можливості? (До питання про причини розпаду Югославії та Чехословаччини)”.

В руслі цих досліджень варто виділити статтю “Історичні передумови етнорелігійного самовизначення населення Боснії та Герцеговини”, яка спершу була надрукована у Львові 1997 р. українською мовою, потім – у перекладі російською мовою у Москві (1999), а звідти (вже без відома автора – в дусі сучасних українських реалій) знову перекладена українською мовою та опублікована у журналі “Людина і світ” (2001).

Особливе місце у науковому доробку автора займає обширний нарис (обсягом понад три обл.-вид. аркуші), у якому розглядається історичний розвиток серболужичан від найдавніших часів до кінця ХХ ст. Цей текст увійшов як складова частина до посібника з народознавства під назвою “Лужицькі серби” (Львів–Будишин, 1997). Окрім того, В.Чорнію вдалося натрапити на, по суті, забутий документ від 1922 р. під назвою “Меморандум європейських славистів у справі лужицьких сербів”, під яким поставила свої підписи і група українських учених.

Загалом В.Чорній є автором 250 публікацій, які стосуються слов'янознавства. У тому числі він – співавтор і відповідальний редактор підручника (Київ, 1987), програми (Львів, 1997) та інших навчально-методичних видань з історії південних та західних слов'ян.

Окремо необхідно відзначити редакторську працю Володимира Чорнія. Так, з 1975 р. і досі, незалежно від свого формального статусу (відповідальний редактор, заступник відповідального редактора чи просто член редколегії), він особисто керує підготовкою до друку усіх випусків серійного видання “Проблеми слов'янознавства” – найдовготривалішого (вийшло у світ 59 випусків) і найавторитетнішого в Україні славистичного серійного видання, яке добре відоме і зарубіжним фахівцям. Про визнання збірника міжнародною науковою громадськістю свідчить занесення його до довідника наукової періодики та інформаційних видань вищої школи Європи “EVR0 sources. A Directory of Scientific and Higher Education Media throughout Europe. Special Edition of EVROMECUM – European Higher Education and Research Institutions” (Bonn, 1997). При цьому варто зауважити, що В.Чорній як науковий редактор дуже вимогливо ставиться і до своїх власних текстів, і до тих, що надходять у редколегію для публікації у збірнику. Редакторська праця надзвичайно важка та невдячна. Вона забирає дуже багато часу і нерідко призводить до того, що зайнятий підготовкою чергового випуску редактор не встигає завершити свою статтю.

Зрештою, адміністративні посади, які тривалий час обіймав В. Чорній, як і редакторська праця, безперечно, гальмували вчасну реалізацію власних творчих задумів і негативно позначались на його науковій кар'єрі. Навіть складається враження, що він

особисто про останню не дуже і дбав. Може тому і кандидатська дисертація була захищена аж через десять років після закінчення аспірантури, а вчене звання доцента отримане лише у 1971 р., тобто під час третього року перебування на посаді ректора. Питання ж про присвоєння звання професора В.Чорній наважився порушити лише після того, як вийшла друком (2007 р.) його підсумкова праця “Історія Болгарії”. Певною мірою це також свідчить про власну високу вимогливість і здатність до самооцінки.

Не байдужим є Володимир Павлович і до громадської роботи. Зокрема, він був одним з ініціаторів створення у 1996 р. у Львівському університеті відділення Конгресу української інтелігенції, входив до складу його керівного органу – ради. Був обраний заступником голови. Впродовж більше двох років відділення Конгресу відігравало важливу роль у громадському житті вишу – його члени публічно відгукувалися на болючі питання суспільно-політичного і культурного розвитку України. Оскільки вищі конгресові структури існували лише формально і жодної уваги місцевим осередкам не приділяли, то вони, в тому числі університетське відділення, поступово припинили свою діяльність.

Дійсний член НТШ Володимир Чорній у 1989–2007 рр. був головою славистичної комісії НТШ. Як директор Інституту славистики Львівського національного університету імені Івана Франка, він зніціював науковий проект: щорічне проведення міжнародного славистичного колоквіуму, який з 1992 р. відбувається у Львові. Колоквіум присвячений пам’яті творців слов’янської писемності – рівноапостольних Кирила і Мефодія. Це славистичне зібрання було започатковане з метою стимулювання розвитку слов’янознавства в Україні. В останні двадцять років у львівських славистичних колоквіумах поряд з українськими науковцями беруть участь і зарубіжні слависти, зокрема з Польщі, Сербії, Болгарії, Чехії, Росії, Хорватії, Білорусії, Німеччини та інших країн. З 1992 по 2010 рр. відбулося 19 колоквіумів. За цей час на пленарних і секційних засіданнях виголошено понад 1200 наукових доповідей, у тому числі близько 250 – зарубіжними вченими. Найцікавіші матеріали, заслухані та обговорені на колоквіумі, публікуються на сторінках збірника “Проблеми слов’янознавства”. За задумом В.Чорнія, виступи вчених на колоквіумі стають своєрідною апробацією майбутніх статей для збірника. Фактично львівські славистичні колоквіуми є найбільшими регулярними зібраннями славистів в Україні. В умовах великої фінансової скрути їх організація та проведення є своєрідним науковим подвигом.

У творчому горінні летять літа. Свої 80 років старійшина української славистики професор Володимир Павлович Чорній зустрічає в продовженні своєї сумлінної науково-педагогічної та громадської праці, спрямованої на подальший розвиток слов’янознавства у рідному Львівському національному університеті імені Івана Франка, примножуючи, у міру своїх сил і можливостей, надбання української науки про слов’янські народи, що сприяє розширенню і зміцненню міжнародного авторитету України.

*Леонтій ВОЙТОВИЧ,
доктор історичних наук, професор
Львівського національного університету
імені Івана Франка*